ולכאורה אפשר לשיטות אלו [הנ"ל באות ג'], דנוהג בכל העובדים עבודה זרה, ג"כ במלחמות הרשות אינו נוהג בנשים.

עבדים **ואפשר** עבדים מצווים, אע"ג דשוים לנשים, מ"מ הוי כמו זקן, שאשה ליתא לה זקן, אבל עבד חייב בלאו דזקן, עיין ר"מ פי"ב מעבודת כוכבים ה"ב, הכי נמי עבדים בני כיבוש בינהו[ז]. ודעמי אי"ה לחבר חיבור מיוחד להר"מ הלכות מלכים, שמה יבואו הדברים אי"ה.

ה' תושב מן הזה (ה) **וכבר** כתבתי [לעיל אות ג'] דצריך לקבל עליו שבע מצוות, וזה נקרא גר תושב, ועיין ר"מ סוף פרקין ה"ו, לענין ישיבה בארצנו כתב דגר תושב רשאי, ואין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג וכו', והראב"ד בהשגות כתב, איני משוה לו בישיבת הארץ, היינו דהראב"ד סובר בדעת הר"מ דלא מהני אם מקבל שבע מצוות בזמן שאין היובל, כיון דאין מקבלים גר תושב ג"כ [אף] אם מקיים שבע מצוות דינו כגור, והראב"ד סובר דלענין ישיבת הארץ [מותר] כיון דלא שייך הטעם שאמרה המורה פן יחטיאו אותך וכו', ועיין כסף משנה דהר"מ ג"כ סובר כן דאם מקבל בעצמו שפיר דמי, עי"ש[ח]. ונראה דכאן נמי אף בזמן שאין היובל נוהג, מ"מ אם קבלו שבע מצוות מותר לכרות להם ברית ולא להרגם, כי עיקר הלאו הזה הוא ג"כ משום לתא דעבודה זרה כמו שכתב הרב המחבר, ג"כ אם מקבל עליו שבע מצוות אפילו בזמן הזה מצוה להחיותו ג"כ, כמו שכתב הר"מ כאן ה"ב בגר תושב, אך אין בית דין מקבלים כמו שכתב הכסף משנה. ומ"מ דין זה לא ראיתי בשו"ע יור"ד הלכות עבודה זרה ובחו"מ סי' תכ"ה, שיביא המחבר דין זה במקיים שבע מצוות שמצוה להחיותו וגם ליתן להם מתנה, ובית יוסף חו"מ סי' רמ"ט מביא דכל גוי במשמע אבל לא גר תושב, וכן מביא שם בשו"ע ס"ב, וסמך במקומות אלו על זה שכתב בחו"מ. ונראה דנמשך אחר דבריו בכסף משנה כאן, דגם האידנא שייך גר תושב להחיותו ולכל הדברים הנוהגים בגר תושב, דאי לאו הכי לא היה מביאו, דאין דרכו להביא דינים שאינם נוהגים בזמן הזה. ועיין ר"מ פ"ח ממלכים הי"ל, דאינו נקרא גר תושב רק אם מקיים שבע מצוות מפני שהקב"ה ציוה בהן בתורה, והודיענו על ידי משה רבינו ע"ה שבני נח מקודם נצטוו בהם, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מתפידי אומות העולם, ועיין כסף משנה דרבינו כתב כן מסברתו.

אוצר החכמה

ומ"מ נתישבתי, דדוקא לענין ישיבת הארץ יש גר תושב אף האידנא, אבל להחיותו אף שקיבל בעצמו לא מהני, והוא מפורש בעבודה זרה ס"ה ע"ב, רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבידרנא ביום אידו אמר ידענא דלא פלח לעבודה זרה, אמר ליה רב יוסף והתניא איזה גר תושב שקיבל עליו בפני שלשה חברים, ומיבעי לענין להחיותו תניא, מבואר להדיא דלענין להחיותו צריך לקבל בפני שלשה, ואם לא קיבל אינו בדין להחיותו, וכיון שבית דין אין מקבלים האידנא בזמן שאין יובל נוהג, רק מקיים מצד עצמו, אין לו דין גר תושב לשום דבר הן להחיותו או לענין מתנה. עיין חו"מ סי' רמ"ט ס"ב, הביא דין זה לענין מתנה, דכתיב [דברים י"ד, כ"א] תתננה או מכור, והטעם, דאסור ליתן להם מתנת חנם, וגר תושב אינו נוהג האידנא לשום דבר, רק לענין ישיבת הארץ שבשה חברים, אבל לענין הדינים המבוארים בגי גר תושב ודאי לא מהני מה שקיבל בעצמו ומקיימם, ובעזה"י יבואר במקום אחר[ט].

מצוה צד, שלא להושיב עובד עבודה זרה בארצנו

הכלולים בלאו (א)[א] **שלא** לשכן וכו'. עיין ר"מ פ"י מעבו"ס ה"ו [ובספר המצוות ל"ת נ"א]. ודעת הר"מ דנוהג בכל עובדי עבודה זרה לאו דוקא בשבעה עממים, וכן היא דעת הרב המחבר כאן. ודעת הסמ"ג לאוין מ"ט והראב"ד כאן ושאר פוסקים דאין נוהג לאו זה אלא בשבעה עממים, <ועיין[א] רש"י גיטין פרק השולח מ"ה ע"א ד"ה לא ישבו, כתב דלאו הזה בשבע אומות דוקא, כדעת הראב"ד והסמ"ג, עי"ש>.

גר תושב (ב) ומה שכתב דגר תושב מותר, כן הוא בר"מ כאן. ומה שכתב שאילו רצו להניח עבודה זרה וכו', איהו גר תושב שקבל שלא לעבוד עבודה זרה, כתב שלא כהלכתא, דהיא פלוגתא דרבי מאיר ורבנן בעבודה זרה ס"ד ע"ב, ורבי מאיר סבירא ליה כן, וחכמים סברא להו דאינו גר תושב לכל התורה אלא אם קיבל שבע מצוות, והלכה כחכמים[ב]. וכן כתב הר"מ כאן דעד שיקבל עליו שבע מצוות אסור ליתב בארצנו, וכן פסק הר"מ פ"ח ממלכים ה"י וכפי"ד מאיסורי ביאה ה"ז.

בזמן הזה **וכבר** כתבתי לעיל [במצוה הקודמת אות ה'], דהר"מ מביא כאן דאין גר תושב נוהג בזמן שאין היובל נוהג, ונראה מדבריו דגם לענין ישיבת הארץ דין זה, והראב"ד כתב, איני משוה לו בישיבת הארץ, והכסף משנה כתב דגם דעת הר"מ כן שאם מקבל עליו בעצמו שאין מונעים אותו מישיבת הארץ, כיון דמקיים ליבא הטעם פן יחטיאו וכו'. ונראה פשוט לפי דברי הכסף משנה, אף בלא קיבל לפני שלשה חברים, כי באמת אין מקבלים אותו, מ"מ כיון דמקיים השבע מצוות מותר בישיבת הארץ. ומ"מ איני יודע מי דחקו להכסף משנה בדעת הר"מ, דנראה מפרש דכתב כאן לענין ישיבת הארץ דצריך שיהיה בזמן היובל, ג"כ דעתו כן כיון שאין מקבלין אין דינו כגר תושב. ועיין ר"מ פי"ד מאיסורי ביאה הל' ז' וח', כתב

יא. מכאן עד מדיני המצוה חסר בדפי מנ"ח. יב. בו"ב ואילך חסר "המינין והמשומדין". יג. עפ"י רמב"ם פ"י מעבודה זרה ה"א. יד. לא מצאנו.

צד. אם בסף לאו כ"ב. רמב"ם לאוין נ"א, הלכות עבודה זרה פ"י. סמ"ג לאוין מ"ט. סור יו"ד קנא. **א.** וכ"כ בסה"מ לחר"מ, וכן הזכיר רבינו במצוה הקודמת, ובסמ"ג: שלא להושיב אחד משבעה עממין, ולאו מ"ח הוא: שלא ליתן לגוי חניה בקרקע ארץ ישראל שנאמר [דברים ז' ב'] לא תחנם [בכת"י נוסף: כלומר לא תתן חנייה בקרקע]. וראה מנ"ח אות א' ולקמן הערה ג'. **ב.** כ"ה בסה"מ להר"מ כאן, דכשיקבל עליו שלא לעבוד ע"ז מותר לו לשכון בארץ, וכ"כ רבינו לעיל מצוה י"ד ולקמן מצוה שמ"ז, וראה מנ"ח ריש אות ב'. ובמצוה תכ"ו כתב רבינו שמכיון שקבל עליו שבע מצוות מפרנסין אותו ונותנין לו מתנת חנם. ועיין בספר באר שבע סנהדרין צ"ו ע"ב ששיטת רש"י שכתב: גר תושב, שלא קיבל עליו שאר מצוות וקבל עליו שלא לעבוד ע"ז, משום דרק לענין להחיותו הצריכו חכמים [בע"ז ס"ד ע"ב] שיקבל עליו ז' מצוות, אבל לשאר דברים סגי בקבל שלא לעבוד ע"ז. **ג.** עד כאן ע"פ סה"מ לחר"מ, ומסיים: ובביאור בא לנו הפירוש [ע"ז כ' ע"א] לא תתן להם חניה בקרקע. וזהו דרשת חז"ל לא תחנם שהוא ל"ת הקודם בסה"מ שם, וראה הערה הבאה. **ד.** בו"ב ואילך וקצת כת"י נוסף "ביתי". ועיין ר"מ פי"י ה"ג דאין משכירין שדות, וכנזכר לקמן. **ה.** כל אלו החלוקות לא נפקי מלאו זה, כי אם מלאו לא תחנם [לעיל מצוה תכ"ו], דדרשינן לא תתן להם חניה בקרקע, וכן מתבאר מדברי הר"מ (פ"ז) [פי"ל] מהלכות עבודה זרה [ה"ד], וכן כתב הסמ"ג [לאו מ"ח]. ודע דהראב"ד סבירא ליה דלאו זה דלא ישבו בארצך לא מיירי כי אם בשבע אומות, וכן הוא דעת הסמ"ג [לאו מ"ט]. ואם כן על כרחך דהמכירה והשכירות לא נאסרו מפסוק זה, דאליבא דכולי עלמא המכירה והשכירות לכל עובד עבודה זרה נאסר. אלא ודאי מלא תחנם נפקי, ולאו זה אליבא דכולי עלמא הוא כולל לכל האומות. **(משנה למלך).**

וזה[יא] **שאמרנו שעובדי עבודה זרה בשאין נלחמים עמנו שלא נהרגם, דוקא עובדי עבודה זרה מן האומות, אבל ישראל עובד עבודה זרה, כגון המינין והמשומדין**[יב] **והאפיקורסין, מצוה עלינו להרגם, לפי שהם מצירים לישראל**[יג]**, ומוטב יאבדו אלף כיוצא בם ולא ישראל אחד כשר.**

מדיני המצוה, מה שאמרו [סוטה דף ל"ה ע"ב] שמקבלין אותן אם רצו לחזור בתשובה, ויתר פרטיה, מבוארין בסנהדרין[יד].

מצוה צד

שלא להושיב עובד עבודה זרה בארצנו

(א) **שלא לשכן עובדי עבודה**[א] **זרה בארצנו, שנאמר** [שמות כ"ג, ל"ג] **לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי.**

אה"ח 1234567

משרשי המצוה, מה שנגלה בכתוב, בשביל שלא נלמוד מכפירתם.

מדיני המצוה, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה שאילו רצו להניח עבודה זרה, אף על פי שעבדוה מתחילתן, שמותרין לשכון בארצנו, וזהו הנקרא גר תושב[ב]**, כלומר שהוא גר לענין שהותר לישב בארצנו, כמו שאמרו זכרונם לברכה** [ע"ז דף ס"ד ע"ב] **אי זהו גר תושב, זה שקבל שלא לעבוד עבודה זרה. ואם לא הניח עבודה זרה אין צריך לומר שאין מוכרין לו קרקע שישכון בארצנו אלא אפילו (לשכור) [להשכיר]**[ג] **לו**[ד] **אסור**[ה] **כל זמן שישכור לדירה, לפי שמכניס שם עבודה זרה, אבל לסחורתו מותר ובלבד שלא ישכיר לשלשה בני אדם, לפי ששלשה דבר קביעות הוא ואין ראוי**

יוצא למלחמה. וע"ע מנ"ח מצוה תקכ"ה.

ז) עיין לעיל מצוה א' אות י"ט מחלוקת המשנה למלך וטו"א.

ח) וע"ע במצוה הבאה אות ב' ובהערה ג' שם.

ט) עיין במצוה הבאה אות ב', ומצוה ר"ל אות ז'.

א) במהדורות הקודמות נדפס בסוף המצוה, וכן שונה סדר המשפטים בקטע.

ב) ראה הערה ב' לחינוך.

מיהו גר תושב זה שקיבל עליו שבע מצוות וכו׳, ולמה נקרא שמו תושב שמותר להושיבו בארצנו וכו׳, ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג וכו׳. נראה מדבריו להדיא דלענין ישיבת הארץ ג״כ דין זה, ועי״ש במגיד משנה ובהשגות הראב״ד. ומלוה זו ומלוה הקודמת כתבתי לפוס ריהטא, ואי״ה יטואלו בארוכה בפרשת כי תצא ושופטים.

ועי״ש בראב״ד, כתב מפורש דבזמן שאין היובל נוהג אין אנו מצווים להחיותו, ופשוט גם לענין מתנת חנם כן, כמו שבארנו לעיל [במצוה הקודמת אות ה׳]. גם כתב שם הראב״ד בשם הספרי [תצא אות רנ״ט], עמך ישב [דברים כ״ג, י״ז], דגר תושב בזמן שהיו מקבלין גר תושב, מותר לישב בארצנו, אבל אין מושיבין אותו בתוך העיר עצמה. והרב המגיד כתב דלא ראה בדברי רבינו דין זה דבזמן היובל אסור עלינו להושיב גר תושב בעיר עצמה. וגם כתב שם עוד דיניים מגר תושב, ואי״ה יתבארו בפני עצמם[ג]. ובפני יהושע גיטין מ״ה ע״א קוגיא דלא תסגיר עבד, פלפל בדברי הר״מ כאן.

ודעת הר״מ כאן דאפילו לעבור דרך ארצנו אסור להניחו, והראב״ד סובר דוקא ישיבה, כמו שכתוב לא ישבו בארצך, ודעת הרב המחבר נראה כהראב״ד.

מלקות. העוברים ותשובה

[ג] ולאו הזה ג״כ אין בו מלקות, ולא נתשב בר״מ פי״ט מסנהדרין ה״ד, דאין בו מעשה. וגם יש בו לתא דעבודה זרה לענין תשובה. וכל האישים מאישי ישראל מצווים לגרשם.

מקום חיובה

[ד] ודוקא מה שהוא ארץ ישראל המקודשת, או בכיבוש שני במה שכבש עזרא, כי מה שלא החזיקו עולי גולה אינו קדוש, כמו שכתבנו כמה פעמים. ונראה אם ידינו תקיפה אף בשארץ ישראל בחורבנה נוהג גם זה. ואפשר אם נאמר דיש קנין לגוי בארץ ישראל, ויש שיטות דדוקא לאחר שקנה ישראל אצלו אמרינן אין קנין, אבל כל זמן שהיא ביד גוי יש קנין, כמבואר אי״ה לקמן בדיני תרומות ומעשרות [מצוה תק״ז], א״כ אם גוי אחד דר בקרקע גוי, אף בידינו תקיפה אין אנחנו צריכין לגרשו, ויטואר שם אי״ה.

מכירת בתים

[ה] ומזה שכתב הרב המחבר כאן דין מכירת בתים, יטואר אי״ה במצוה תכ״ו בגלא דלא תחנם, כי זהו מלאו הזה כמבואר בר״מ כאן ה״ד, ועיין בהגהות משנה למלך כאן.

שבח לאל יתברך
נשלמה פרשת משפטים
בעזה״י נתחיל סדר תרומה
בעזר הגומר עלי יתברך ויתעלה

מצוה צה, בנין בית הבחירה

לדורות

(א)[א] לבנות בית וכו׳. דיניה אלו מבוארים בתריכות בר״מ הלכות בית הבחירה פ״ב, ואכתוב קצת דיניה בקיצור. הנה מצות עשה זו כוללת המשכן שעשה משה רבנו ע״ה במדבר, וכוללת ג״כ בית המקדש בירושלים, וקודש ירושלים, כגון שילה ונוב וגבעון. והנה הרבה שיטויים בין המשכן במדבר ובין המקדש בשילה ובין המקדש בירושלים, וגם בין בית ראשון שבנה שלמה המלך ע״ה, ובין בית שני שבנו עולי גולה מעין דברים המפורשים בחזקאל, ובין הבנין העתיד במהרה בימינו, שיש הרבה דברים סתומים בחזקאל ואליהו עתיד לדורשם. עיין ש״ס שבועות ט״ו ע״א, יבפינן מפסוק וכן תעשו [שמות כ״ה, ט׳], לדורות, וכן פירש רש״י בפירוש החומש, והרמב״ן הקשה על זה דהיו כמה שיטויים בין המשכן ובין בתי מקדשות, ועיין רא״ש שם. ונאור החיים שם כתב, כי הכל היה על פי נביא כמו שאמר דוד המלך ע״ה, הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל [דה״א כ״ח, י״ט], והנביאים היה להם הלכה למשה מסיני ודרשו מקראי על פי רוח הקודש, והכל מן התורה, עי״ש ויעמש לך.

חלקי המקדש

[ב] והנה במקדש צריך להיות קודש קדשים, והיה לו מחילה, ולפניו היה ההיכל, ולפני ההיכל היה האולם, ועזרה היתה ונקראת עזרת ישראל. והיה נבנה על הר המוריה, הכל על פי נביא. וירושלים נקראת נחלה, אלא יבנה הבית בשום מקום לעולם רק במקום הזה המקודש לעולמי עד. והנה קודש הקדשים והקודש והאולם נקראים היכל, <ויטואר אי״ה במקום אחר [עיין מצוה קמ״א אות ה׳, ומצוה קפ״ד אות ג׳], אי קדושת היכל ואולם שוה>, והעזרה היא נקראת עזרת ישראל עד שער נקנור, ולפני עזרת ישראל היתה עזרת נשים וחיל וסורג. והנה קודש הקדשים, והיכל, אולם ועזרת ישראל, הם מתנה שכינה, והיא העיקר במקדש, והעזרה שלפניהם, דהיינו עזרת נשים, עד פתח הר הבית היה מתנה לויה, ומ״מ היו מעלות זה למעלה מזה באומן מחילות שהם קדושת הר הבית, ויטואר כל אחד במקומו [עיין מצוה שם״ב].

ממה בונים

[ג] והבנין הזה הנקרא מתנה שכינה לא היו בונים רק באבנים, ואם לא מצאו אבנים בונים בלבנים, אבל לא בעץ כלל, ואין עושין עץ בולט בכל הבנין הזה, אבל בעזרת נשים ובכל הר הבית אין איסור, כן הוא בראב״ד כאן ה״ט, ועיין כסף משנה ומשנה למלך, שהר״מ הסכים לזה. ובנין ערלאי דעת הראב״ד ג״כ דמותר של עץ, לקובעם. וחילוק הדינין שאמרו זכרונם לברכה [עבודה זרה דף כ״א ע״א] שיש בענין זה בין בתים לשדות וכרמים ובין סוריא לארץ ישראל[ו], ויתר פרטיה, מבוארין בסנהדרין[ז] ועבודה זרה [שם].

ונוהגת בזכרים ונקבות, בארץ.

ועובר עליה ומכר להם קרקע או שכרו להם במקום שאינו רשאי, עבר על מצות מלך, ואינו לוקה, לפי שאפשר למכור להם קרקע או להשכיר בלא עשיית מעשה[ח].

פרשת תרומה

ויקחו לי תרומה יש בה שתי מצוות עשה
ואחת מצות לא תעשה

מצוה צה

מצות בנין בית הבחירה

(א) לבנות בית לשם ה׳, כלומר שנהיה מקריבים שם קרבנותינו אליו, ושם תהיה העליה לרגל וקיבוץ כל ישראל בכל שנה, שנאמר [שמות כ״ה, ח׳] ועשו לי מקדש[א]. וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה, כגון המנורה והשלחן והמזבח[ב] וכל שאר הכלים כולם.

(אחרי ד׳ 12,34,567)

משרשי מצוה זו, מה שתראה בסוף דברי.

ואכן מיראתי להתקרב אל משכן השם, כי ידעתי כל הקרב הקרב[ג] אם לא התקדש למדי[ד] לא יראה הבית וחי[ה], גם הכהנים הנגשים אל ה׳[ו] לעבודה יתקדשו[ז] בבואם אל הקודש לפני[ח], והלויים אחי[ט] הטהרו, וינף אהרן* אותם תנופה טרם יתנו קולם בהיכל השם, אמרתי גם אני אגיד עצתי, ואערוך התנצלותי נגד זקני, וארחץ בנקיון כפי[י] טרם אעלה בית ה׳[יא].

הערת המהדיר בדפוס ויניציאה ש״ס

* היה אפשר לפרש דבר זה כפשוטו על הלוים, שכבסו בגדיהם והטהרו והניף אותם אהרן תנופה, כמו שכתוב בפרשת בהעלותך [ח׳, י״א, כ״א], אמנם תקשה לזה הפירוש הקשירה שאומר אחר כן, אמרתי גם אני אגיד עצתי וכו׳. ולכן נראה לפרש דבריו על עצמו של מחבר, שהוא טיהר מחשבותיו וכוונותיו, והם הם אחיו הנלוים אליו, ואמר הלוים מלשון ילוה אישי אלי [בראשית כ״ט, ל״ד], והניף אותם תנופה, רצה לומר שייחדם ועילה אותם עליונות מעלה לשם ה׳, ולכן הסכים בעצמו אחר כך לדבר מה שנראה בעיניו, ויש בזה רמז ששם המחבר היה אהרן, מאמרו וינף אהרן וכו׳, ושהיה לוי או כהן. כנ״ל ש[מעתי].

ו. עיין מנ״ח אות ד׳. ז. לא מצאנו, וכ״ה בסה״מ מהדורת העליר. ח. וכשיטתו המבוארת לקמן מצוה רמ״א ושד״מ, שכל לאו שאפשר לעבור עליו בלא מעשה אין לוקין עליו אף בעשה מעשה, ועמנ״ח אות ג.

צה. תרומה עשה א׳. רמב״ם עשין כ׳, הלכות בית הבחירה פ״א. סמ״ג עשין קס״ג. **א.** כ״ה בסה״מ להר״מ ובחלי בית הבחירה וברמזי המצוות שבסמ״ג ובפסיקתא דר״כ פ״ג. אך בהלכות מלכים פ״א הי״א כתב: ולבנות בית הבחירה שנאמר [דברים י״ב, הי׳] לשכנו תדרשו ובאת שמה. ובסמ״ג: שנאמר [שם, י׳] ועברתם את הירדן וישבתם בארץ, ואחר כך והיה המקום אשר יבחר ה׳ אלקיכם לשכן שמו שם שמה תביאו וגו׳. וכ״ה בסנהדרין כ׳ ע״ב. **ב.** ״והשלחן והמזבח״ חסר בו״ב ואילך, ובסה״מ להר״מ: וכבר בארנו [בריש שורש י״ב] שזה הכלל כולל חלקים, ושהמנורה והשלחן וחמזבח וזולתם כולם חם מחלקי המקדש וחכל יקרא מקדש. וכן בחלי בית הבחירה הזכיר עשיית כלים אלו, וראה מנ״ח אות ח׳. אך עשיית ארון לא הזכיר כלל, וראה מנ״ח אות ט׳. והרמב״ן בהשגותיו לשורש י״ב ולעשה ל״ג ובהוספותיו למנין העשין מנה עשיית ארון וכפורת לשום בתוכו העדות. והראב״ד בהשגותיו למנין המצוות כתב: ולמה הניח לבנות מזבח אבנים שלימות. ועיין בסה״מ להר״מ כאן שהאריך בזה. **ג.** להראות צחות לשון רבינו המחבר, אציין הפסוקים אשר הינם מקור למטבע לשונו במצוה זו. במדבר י״ז, כ״ח. **ד.** דברי הימים ל, ג. **ה.** שמות ל״ג, כ׳. נחמיה ו, י״א. **ו.** חסר בו״ב ואילך. **ז.** שמות י״ט, כ״ב. **ח.** שם כ״ח, ל״ה. **ט.** בחלק מכתה״י ובדפוס וינא ״אחר״. וראה הערת המהדיר. וראה בסוף הקדמת המחבר ״איש לוי ברצלוני״. **י.** ישעיי כ״ד, כ״ב. **יא.** תהילים ע״ג, י״ב. **יב** ישעיי ל״ח כ״ב.

ג) עיין להלן מצוה תע״ט ומצוה ר״ל אות ד׳.